

Я. О. Тішкіна

м. Донецьк

МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ НА ЗАСАДАХ КЛАСТЕРНОЇ ПОЛІТИКИ

Постановка проблеми. Важливим засобом забезпечення ефективності стратегії зростання національної економіки є можливість формування якісної корпоративної стратегії розвитку та максимальне уникнення конфлікту стратегічних та тактичних завдань на всіх рівнях. Економічний ефект від відновлення економічного зростання в галузях, орієнтованих переважно на споживчий ринок та експортної орієнтації, має бути використаний для первинного генерування фінансових ресурсів та поступового відновлення відтворювального процесу на підприємствах та в народному господарстві загалом, відбудови економічно обґрунтованого механізму, визначення ефективності виробництв та забезпечення їхньої конкурентоспроможності. Критеріями успішності економічної стратегії на даному етапі є: зближення рівнів прибутковості виробничого та торгівельно-фінансового капіталів, достатнє ресурсне забезпечення відтворювальних процесів, зниження фіскального тиску на реальний сектор економіки, нормалізація платіжної дисципліни та процесів ціноутворення.

У зв'язку з тим, що економічне зростання є, зрештою, процесом розширеного відтворення національного капіталу, ним має передбачатися розбудова усіх ланок ланцюга відтворення, а саме — виробництва, розподілу, обміну та споживання.

Таким чином, реалізація стратегії зростання національної економіки повинна спиратися на комплекс відповідних стратегій на рівні суб'єктів господарювання які є елементами цього ланцюга, та можуть стати учасниками виробничого кластеру. Саме формування дієздатних та конкурентоспроможних суб'єктів господарювання стає головним з визначальних критеріїв ефективності економічної політики.

Метою написання статті є обґрунтування формування кластерної політики в стратегії регіонального та національного розвитку, та визначення мети державного регулювання в процесі утворення кластерної політики.

Вклад основного матеріалу. Відзначимо, що кластерна політика на сучасному етапі успішно впроваджується практично в усіх країнах світу і майже в усі галузі економіки. Однак в Україні бракує розуміння форм і методів управління кластерами упродовж їхнього існування, чіткої методології оцінки ефекту від діяльності кластеру в рамках стратегічного розвитку регіону та національної економіки загалом. Створення найбільш сприятливих умов для можливості якнайповнішого розкриття потенціалу кластерної політики залежить від розуміння органами влади своєї ролі та меж відповідальності.

Узагальнюючи праці вітчизняних вчених та нормативних документів України [1–4] доходимо до висновку, що загалом влада виступає у ролі координатора діяльності, створюючи сприятливі умови для результативної кластерної співпраці. Але ж якщо держава має у своєму розпорядженні можливості для стимулювання утворення кластерів, планує стратегічний розвиток країни на засадах формування та розвитку кластерів, що володіють потенціалом економічного розвитку та можуть виступити в ролі відправних центрів росту регіону та національної економіки загалом, то стає доцільним задіяти відповідні механізми державного управління.

Органи влади, що діють на муніципальному, регіональному та національному рівнях мають забезпечувати нові функції в процесах кластеризації. Зазначимо, що пасивну роль наглядча мають змінити функції забезпечення кластеру поставкою вихідних ресурсів високої якості, а саме кваліфікованими кадрами і виробничою інфраструктурою. Наявність у регіоні критичної маси відповідних людських ресурсів є пріоритетом номер один для кластеризації. При цьому необхідно враховувати високу міжгалузеву мобільність людських ресурсів.

Держава повинна встановлювати правила конкуренції, наприклад, захищаючи інтелектуальну власність і посилюючи антимонопольне законодавство так, щоб продуктивність і інновації визначали економічний успіх регіону.

Враховуючи той факт, що Україна сьогодні знаходиться на перетині подвійного переходу від тоталітарної системи до демократії та від централізованої економіки до ринкової, необхідно оптимізувати мету і завдання управління в економічній сфері через державний вплив, контроль органів управління щодо дотримання законності (рис.1).

Нова роль уряду повинна кардинально відрізнятись від традиційної промислової політики, що означає визначення пріоритетних галузей і надання ним тієї чи іншої підтримки. Кластерна політика складається в посиленні розвитку всіх кластерів регіону. Уряду не слід віддавати переваги тим чи іншим кластерам. Кожен кластер може розвивати високу продуктивність і високий рівень оплати праці. Кожен кластер не тільки вносить вклад у регіональну продуктивність, але і впливає на продуктивність інших кластерів.

Таким чином ліквідація бар'єрів та обмежень у ряді випадків є достатньою умовою для активізації процесу кластеризації. Тому стає цілком закономірним і необхідним розглядання основних бар'єрів щодо розвитку державних механізмів управління в процесі кластеризації. На думку автора такі бар'єри можна поділити за основними типами:

1. бар'єри правового характеру:

відсутність загальної національної політики та програми щодо регламентування відносин між державою, органами державного управління (регіонального, муніципального) та підприємств, що входять до складу кластерів, зокрема спеціального законодавства про основні засади й окремі аспекти формування кластерів та урахування інтересів як держави так і учасників кластерів;

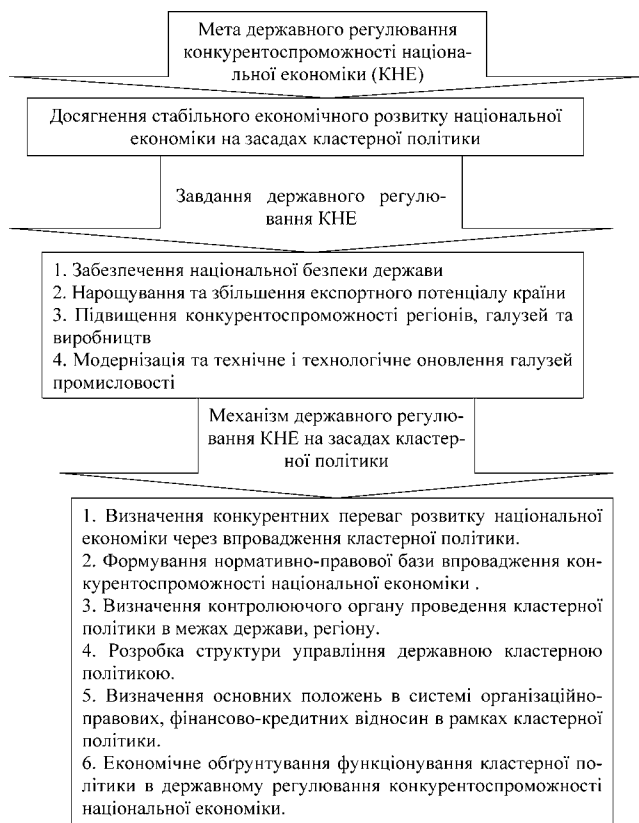

Рис. 1. Концепція державного регулювання в процесі розробки КНЕ на засадах кластерної політики.

потреба запровадження переліку проектів на засадах кластерного розвитку в рамках стратегічних і програмних документів розвитку країни (наприклад, у рамках регіональних стратегій розвитку) з визначеними цілями кластерних утворень та прорахованим ефектом для регіону, держави;

нестача типових документів для створення й управління кластерними формами;

2. бар'єри інституційного характеру:

нестача політичної волі на національному рівні влади щодо активного впровадження політики сприяння кластерним формам розвитку;

політична нестабільність в Україні, зокрема часта зміна уряду, керівного складу регіональних органів влади, що перешкоджає зростанню довіри до укладання довгострокових контрактів між учасниками кластеру;

мінливі умови для ведення підприємницької діяльності в Україні, що в умовах тривалості дії партнерських договорів створює додаткові ризики для партнерів в кластері;

неузгодженість дій урядових та профільних інституцій, спільна дія яких призведе до сприятливих умов щодо залучення іноземних інвестицій до різних сфер української економіки;

нетривала практика бюджетного планування в Україні, що не сприяє розробленню системи гарантованого бюджетування в різні сфери економіки України, та неможливість зіставлення різниці між фінансуванням та ефектом від цих впливань;

нестача управлінських навичок щодо формування й управління кластерними проектами (укладання договорів, розподіл відповідальності, ризиків, моніторинг та оцінка реалізації цих проектів);

недостатній рівень поширення сучасних управлінських методик, що можуть бути використані при створенні та управлінні кластерними формами.

3. бар'єри фінансово-економічного характеру:

відсутній механізм фінансової підтримки кластерних ініціатив з боку держави (насамперед фінансується галузь, а не кластер та розглядаються проблеми галузевих рівнів, що не є сприятливим до проведення кластерної політики);

відсутність широкої інформації про наявність ресурсів, порядку і умовах доступу до них, що обмежує конкуренцію і створює умови для «тіньових угод»;

низький рівень розвитку субконтрактів і аутсорсингу.

Багато дослідників сходяться в думці, що ключові проблеми країни сконцентровані саме в економічній сфері. Зосередження функцій державного управління (регулювання) і господарської діяльності в базових галузях, стимулювання процесів формування найбільших корпоративних утворень за участю державної форми власності, збільшення присутності держави у великих холдингових структурах, сформованих у процесі приватизації піднімає на новий рівень проблему врахування державних інтересів, удосконалення управління власністю — з одного боку, і дотримання інтересів економічних учасників господарського обороту — з іншого, з метою забезпечення стабільного економічного росту.

На сучасному етапі реформування власності існує гостра необхідність у створенні нових правових і організаційно-економічних умов для розкриття синергетич-

ного потенціалу крупних інтегрованих корпоративних структур (кластерів) як найбільш перспективних інституційних перетворень для сполучення економічних інтересів ефективних власників. Побудова суспільного виробництва як раціональної структури власності учасників, що функціонують на принципах самофінансування, самопланування і самоврядування, у сполученні з організаціями різного масштабу виробництва (великий і малий бізнес) дозволить прискорити соціально-економічний розвиток країни.

Тому виникає нагальна потреба в розробці рекомендацій органам влади щодо запровадження механізму управління в процесі кластеризації. Такі рекомендації мають бути направлені на врегулювання та координацію відносин в кластерних об'єднаннях із державою, та повинні будуватися за принципом обмеження централізму.

1. Рекомендації правового характеру:

розробити і затвердити Національну програму конкурентоспроможності на основі кластерної моделі (також по кожному регіону) та закон про пріоритетні напрями кластеризації економіки, з урахуванням регіональних та галузевих програм розвитку;

створити Державний Комітет з кластерної політики (з координаційними центрами і філіалами по всіх регіонах);

розробити пакет типових документів (про процедуру складання договорів вступу до кластеру, зокрема критерії підбору партнерів, форми запиту відносно інтересу, запиту стосовно кваліфікації, запиту стосовно пропозицій; типового договору про оцінки ефективності реалізації проектів та можливі ризики) для створення й управління кластерними об'єднаннями;

розробити систему гарантій та визначити систему фінансування програм з боку держави;

2. Рекомендації інституційних змін:

розробити систему визначення державних пріоритетів у сфері партнерств та співпраці учасників українських кластерів з партнерами ЄС та СНД;

визначити державні пріоритети у сфері економічного розвитку короткострокової і середньострокової перспективи на засадах аналізу конкурентоспроможності регіонів за допомогою кластерного підходу, з переліком конкретних проектів із визначеними строками реалізації та відповідальних організацій у державних, регіональних стратегічних і програмних документах розвитку;

надати широкі повноваження запропонованому органу державної влади (Державний Комітет з кластерної політики) з впровадження ефективних важелів та інструментів кластерної політики, зокрема у питаннях:

координації і відповідальності за зобов'язання держави у діяльності кластерів;

реєстрів договорів про створення кластерів;

формування довгострокових партнерств із наданням зобов'язань з боку держави у пріоритетних для держави сферах соціально-економічного розвитку, зокрема, щодо проектів, які мають суспільне значення;

сприяти формуванню інфраструктури інноваційного розвитку та інститутів підтримки кластерів;

створити єдину інформаційно-аналітичну систему для учасників кластерних об'єднань;

контроль і моніторинг реалізації галузевих ініціатив у сфері промислової політики (тих, які можуть спотво-

рити відносні ціни, наприклад, стратегії прискореного формування промислових груп і конгломератів);

орієнтація на сприяння реформуванню економіки і полегшення доступу на ринки для всіх суб'єктів господарювання (горизонтальна промислова політика);

в університетах ввести програми підготовки фахівців в кластерних об'єднаннях;

3. Рекомендації фінансово-економічних змін:

резервувати у державному і місцевих бюджетах ресурси для створення Державного Комітету з кластерної політики для ініціювання і контролю над реалізацією проектів кластерних об'єднань;

розробити критерії надання і методики обрахування пільг для учасників кластерних об'єднань які будуть діяти у пріоритетно важливих для держави сферах соціально-економічного розвитку країни;

розробити єдину загальнонаціональну систему показників ефективності діяльності кластерів на розвиток регіональної і національної економіки.

Висновки. Таким чином, надані рекомендації з формування стратегії кластеризації в загальній структурній перебудові економіки країни дозволить отримати багатогалузевий високотехнологічний народногосподарський комплекс, адаптований до ринкових умов, здатний задовольнити власні потреби й брати більшу участь у світогосподарських зв'язках на взаємовигідних умовах. Однак потрібно пам'ятати, що в нинішніх умовах відкритої економіки така структурна перебудова не може орієнтуватися на повільні та незначні заходи, тут потрібні ривок, вагома концентрація політичної волі та орієнтація на великомасштабний економічний маневр.

На сьогоднішній день в Україні назріла гостра необхідність формування цілісної організаційної системи з питань розвитку кластерної політики діяльність якої буде направлена на дійсну підтримку стратегії економічного розвитку на національному і регіональному рівнях.

Як свідчить світова практика, оздоровлення та підйом економіки неможливі без зростання ролі держави, її інститутів, особливо в періоди соціально-економічних перетворень, ускладнення виробничих і науково-технічних перетворень, ускладнення виробничих і науково-технічних завдань. Тому лише радикальна реформа структур виконавчої влади не лише у кількісному, а насамперед на якісному рівні дозволить ліквідувати невиправдане адміністративне втручання у розвиток бізнесу і адміністративні перепони, що стримують активізацію підприємництва.

Література

1. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23 березня 2000 р. № 1602-III // Відомості Верховної Ради. — 2000. — №25. — С. 195–219.

2. Послання Президента України до Верховної Ради. Європейський вибір: концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки / Урядовий кур'єр, 2002. — № 100. — С. 5–12.

3. Конкурентоспроможність національної економіки / за ред. д-ра екон. наук Б. Є. Кваснюка. — К. : Фенікс, 2005.

4. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця. — К. : Ін-т екон. прогноз., 2003. — 1008 с.